

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 371.15

О.В. ВЕЛКОВА,
аспірант

Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

АНАЛІЗ СТАНУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Наведено результати з'ясування стану підготовки студентів до професійної взаємодії, вагомості для студентів комунікативних знань та умінь, їх орієнтування в питаннях організації комунікації, взаємодії; ставлення до організації професійно спрямованої суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Ключові слова: професійна взаємодія, майбутні менеджери.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Одне з найголовніших завдань менеджера – ефективна організація праці підлеглих. Його мистецтво виявляється не лише в координуванні, налагодженні комунікацій, професійної взаємодії і напрямі діяльності підлеглих, а й у вмінні делегувати їм повноваження, у відповідальності, наданні права висловити й відстоювати свою думку, зберігаючи за собою функцію контролю. «Уміння керівника здійснювати продуктивне спілкування з персоналом не лише створює оптимальний клімат в очолюваному колективі, але й сприяє підвищенню працездатності співробітників, спонукає їх до вияву творчості та ініціативи у роботі, що в кінцевому підсумку забезпечує високу професійну віддачу» [3, с. 184]. Більшість проблем, що постають перед менеджером, пов'язані з людським фактором, проблемами взаємодії, забезпеченні оптимального обміну інформацією всередині самої організації, між окремими її підрозділами та індивідами, а також із довкіллям. Запорукою якісної професійної підготовки менеджера-професіонала є оптимально організований навчальний процес у вищому навчальному закладі, постійне вдосконалення бізнес-освіти [1], послугування в навчальному процесі інноваційними технологіями навчання [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми. Проблеми підготовки майбутніх менеджерів були предметом розгляду В. Зінова, В. Іванова, Е. Короткова, А. Поршнева, Т. Сорочан, Р. Фатхутдінова, Є. Хрикова, Л. Шилова, Г. Щокіна та ін.

На увагу заслуговують наукові розвідки з питань професійної підготовки фахівців управлінської сфери в зарубіжних країнах та порівняння системи підготовки управлінських кадрів за кордоном з менеджерською освітою в Україні. Цим аспектам присвячено напрацювання Е. Аксьонової, С. Бурдіної, Т. Бірюкової, Л. Влодарської-Золи, О. Глузмана, П. Друкера, О. Ельбрехт, Л. Отрощенко та ін.

Метою цієї статті є аналіз стану підготовки майбутніх менеджерів до професійної взаємодії.

Згідно з визначеною метою поставлено такі завдання: з'ясувати стан підготовки студентів до професійної взаємодії, вагомості для студентів комунікативних знань та умінь, рівень їх орієнтування в питаннях організації комунікації, взаємодії; визначити рівень підготовки професорсько-викладацького складу до організації професійно спрямованої взаємодії, наявність проблем, рівень ставлення до організації професійно спрямованої суб'єкт-суб'єктної взаємодії під час організації навчально-виховного процесу.

Виклад основного матеріалу. Для вирішення поставлених завдань нами було розроблено програму і методику наукового пошуку, визначено провідні концептуальні ідеї та основні педагогічні підходи до розв'язання поставлених завдань, сформульовано гіпотезу та визначено етапи проведення експерименту, зміст діяльності на окремих етапах, контингент респондентів. Загальний масив досліджуваних в різні періоди склав 478 чоловік, з них викладачів – 152; студентів – 326. Провідними методами дослідження обрано анкетування й інтерв'ювання професорсько-викладацького складу; опитування (анкетування, бесіди, самооцінювання) студентів – майбутніх магістрів).

З метою з'ясування *стану підготовки майбутніх менеджерів до професійної взаємодії* нами було проведено анкетування, опитування, інтерв'ювання (2013–2014 рр.) у навчальних закладах Дніпропетровська, Запоріжжя (опитано 326 респондентів). Матеріали дослідження дозволяють стверджувати про відсутність цілеспрямованої підготовки у виші до здійснення різноманітної професійної взаємодії, на що вказали 234 (71,8%) респонденти. Як задовільну її оцінило 72 (22,1%) опитаних. Решта студентів не дали відповідь на це запитання.

Для нас важливо було з'ясувати: «Які дисципліни у виші розкривають питання щодо сутності, технологій організації, культури професійної взаємодії?». Відповіді студентів не відрізнялися різноманітністю. Переважна більшість респондентів – 152 (46,2%), назвали «Менеджмент», 118 (36,2%) відзначили «Основи педагогіки і психології», 18 (5,5%) виділили «Менеджмент та адміністрування». 133 (19,05%) респонденти висловилися, що у виші не вивчаються дисципліни, спрямовані на розкриття сутності, технологій, культури професійної взаємодії.

Відповіді студентів на відкрите запитання: «Знання з яких дисциплін у виші сприяє формуванню культури професійної взаємодії?» нас дещо здивували. Конкретні дисципліни були названі лише незначною частиною респондентів (етика – 268 (38,4%), філософія – 86 (12,3%), основи педагогіки та психології – 21 (3,1%). Переважали відповіді, які, узагальнивши, можна подати таким чином: «дисципліни, які спрямовані на формування культури професійної взаємодії, ми не вивчаємо, але, якщо викладач є майстром з комунікації, володіє технологіями професійної взаємодії, вербальними й невербальними засобами, відчуває настрої студентів, може встановлювати з ними гуманні стосунки, постійно підвищує свій професійний і фаховий рівень завдяки використанню інформаційних ресурсів комп'ютерних технологій, володіє культурою діалогу із всесвітньою мережею, то, незалежно від фахового спрямування, він навчає нас культурі професійної взаємодії власним прикладом». До такої думки схилилися 186 (57,1%) студентів, відзначивши вагомість майстерності володіння засобами професійної взаємодії викладачем вишу.

На запитання: «Чи звертають викладачі під час проведення занять, зокрема семінарських, увагу на якість мовлення студентів, доцільність використання ними невербальних засобів?», – були отримані відповіді: «так» – 87 (26,7%); «інколи» – 73 (22,4%); «ні» – 166 (50,9%). Тобто студенти відзначили незначну увагу викладачів до якості професійної взаємодії студентів.

З'ясування вагомості для студентів знань та умінь професійної взаємодії показало, що відсутність цілеспрямованої підготовки у виші до здійснення професійної взаємодії викликає стурбованість у 159 (48,8%) студентів, а інформованість у проблемах, особливостях, технологіях професійної взаємодії сприяє зростанню у них зацікавленості комунікативною проблематикою. Ця закономірність була виявлена у 201 (61,6%) студента.

Переважна більшість опитаних вважає необхідним поглиблювати знання щодо сутності та особливостей професійної взаємодії 249 (76,4%), а втім, значно менше коло тих, хто систематично працює над збагаченням своїх знань про сутність і специфіку професійної взаємодії, культуру діалогу у сфері професійної діяльності, зокрема під час встановлення міжнародних ділових відносин з реалізації спільних проектів; управління увагою партнера, аудиторії, власною увагою, про стилі спілкування і грамотне їх використання тощо – 76 (23,3%).

Лише 185 (56,7%) респондентів визнає важливість роботи над удосконаленням умінь професійної взаємодії в системі вищої освіти; 97 (29,8%) негативно ставиться до означеної проблеми, пояснюючи власну думку відсутністю проблем з організації взаємодії. 44 (13,5%)

продемонстрували байдуже ставлення до цього питання. Наведені дані свідчать, що студенти, хоча і стурбовані відсутністю цілеспрямованої підготовки до професійної взаємодії, все ж таки явно недооцінюють її практичну значущість у професійній діяльності менеджера.

Опитування, бесіди дозволили виявити, що значна частина студентів слабо орієнтується в питаннях організації комунікації, професійної взаємодії. Так, відповідаючи на запитання «Якщо ви вважаєте за необхідне поглиблювати знання професійної взаємодії, то навіщо вони вам потрібні?», тільки 47 (14,4%) заявили, для того, щоб усвідомлено брати участь у різноманітних комунікаціях, відчувати впевненість. Інші відповіді були такими: 120 (36,8%) опитаних зазначили, що для загального розвитку; 64 (19,6%) – знання стратегій, технік професійної взаємодії є однією з умов існування в соціумі; 46 (14,1%) – такі знання допомагають самостійно розбиратися у тактиках здійснення взаємодії, зокрема професійної, сприяють глибокому розумінню співбесідників; 89 (27,3%) – знання знадобляться у подальшій професійній діяльності. Як бачимо, між усвідомленням необхідності поглиблення комунікативних знань та їх практичним застосуванням – відчутна дистанція.

На запитання: «Що Ви розумієте під професійною взаємодією менеджера?» 54 (16,6%) студентів відповіли, що це сфера ділових контактів менеджера, яка становить ядро його професійної діяльності. Важливо підкреслити, що, відповідаючи на це запитання, респонденти не торкалися специфіки функцій і стилів професійної взаємодії. Так, 176 (54,0%) з них зазначили, що професійна взаємодія – це обмін інформацією, без конкретизації особливостей і спрямованості цього процесу, а 61 (18,7%) студент залишив питання взагалі без відповіді. Запитання з приводу виникнення труднощів професійної взаємодії під час проходження практики, дозволило встановити, що у більшості студентів 183 (56,1%) виникали конфліктні ситуації в спілкуванні з адміністрацією, колегами, клієнтами. Причому 143 (43,9%) опитаних студентів вказали на наявність у них труднощів у сфері професійної міжособистісної взаємодії. Отримані дані показали, що значна частина майбутніх менеджерів практично не готові до реалізації функцій професійної взаємодії. Лише 46 (14,1%) респондентів вказали на наявність вмінь долати труднощі професійної взаємодії, обираючи правильні тактики вирішення ситуації. Цікаво, що серед основних причин виникнення конфліктів у процесі спілкування студенти виокремлювали: невміння керувати власним часом і розподіляти його 137 (42,0%); знаходити оптимальні техніки взаємодії з керівництвом, колегами 98 (30,1%); створювати перше сприятливе враження при спілкуванні з клієнтами 62 (19,0%); керувати процесом міжособистісної взаємодії 43 (13,2%). Відповіді на запитання про можливість самостійної реалізації функцій професійної взаємодії після закінчення вишу виявилися для студентів одними з найважчих. Так, 127 (38,9%) опитаних не зовсім впевнені в тому, що мають знання й уміння для самостійної реалізації функцій професійної взаємодії, 62 (19,0%) студентів мають намір після закінчення ВНЗ пройти додаткове навчання (курси, тренінги), 68 (20,9%) утрималися від оцінки рівня оволодіння основами професійної взаємодії, і лише 21,2% майбутніх менеджерів впевнені в тому, що отриманих знань і умінь буде достатньо для реалізації функцій професійної взаємодії в управлінській діяльності. На запитання щодо необхідності організації спеціальних занять з підвищення рівня культури професійної взаємодії, оволодіння техніками конструктивного вирішення виникаючих конфліктів студенти відповіли більш детально і предметно. Більше половини від загальної кількості опитаних (68%) запропонували посилити спеціальну підготовку майбутніх менеджерів до професійної взаємодії, основою якої є особистісно зорієнтована взаємодія. При цьому вони підкреслили необхідність акцентування уваги на впровадженні проектної технології, тренінгів, ділових, рольових та організаційно-діяльнісних ігор. Майже 25% респондентів акцентували увагу на введених таких форм навчання, які дозволять майбутнім менеджерам після закінчення вишу самостійно розвивати техніку міжособистісної взаємодії, коригувати залежно від комунікативної ситуації використовувати прийоми й техніки професійної взаємодії. Разом з тим 38 (11,7%) студентів взагалі не змогли сформулювати свої позиції.

Підсумовуючи, зазначимо, що судження майбутніх менеджерів про сутність і роль професійної взаємодії в управлінській діяльності мали переважно узагальнений неконкретний характер. Вони оцінили наявний рівень знань про особливості професійної міжособистісної взаємодії як недостатній для здійснення ефективної управлінської діяльності. Студенти – майбутні менеджери вказали на те, що в їхній свідомості прийоми, способи і техніки

особистісно зорієнтованої взаємодії жодним чином не співвідносяться з реальними управлінськими комунікативними ситуаціями.

Опитування випускників – працюючих менеджерів (117 осіб) підтвердило результати анкетування студентів. Результати відповідей практикуючих менеджерів наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати опитування випускників-менеджерів щодо визначення ролі і значення професійної взаємодії в управлінській діяльності

Питання і можливі відповіді	Результати	
	Кількість респондентів	%
1. Ваше ставлення до вивчення проблем, що стосуються міжособистісної та професійної взаємодії – з цікавістю вивчав (ла) під час навчання у виші і тепер продовжую поглиблювати знання щодо питань взаємодії з людьми – вивчав (ла) у виші, не виявляючи особливої цікавості – не акцентував (ла) особливу увагу на цих проблемах – важко відповісти	59 24 18 16	50,4 20,5 15,4 13,7
2. Як Ви оцінюєте обсяг і зміст своєї підготовки до здійснення професійної взаємодії? – вважаю, що знань недостатньо, і в цьому аспекті необхідно вдосконалюватися все життя – вважаю свою підготовку достатньою – вважаю, що обсяг підготовки у виші треба скоротити – важко відповісти	69 24 0 24	59,0 20,5 0 20,5
3. Чи задоволені Ви наявним у вас рівнем знань, вмінь і навичок щодо здійснення професійної взаємодії, отриманим завдяки вивченню фахових та психолого-педагогічних дисциплін? – повністю задоволений (а) – задоволений (а) – скоріше задоволений (а), ніж ні – не задоволений (а)	21 38 35 23	17,9 32,5 29,9 19,7
4. Наскільки точно Ви можете спланувати майбутню професійну взаємодію в рамках конкретної управлінської ситуації? – практично завжди результати взаємодії з керівництвом, клієнтами, колегами збігаються з поставленими цілями – іноді не отримую бажаного результату, бо на ситуацію взаємодії впливають зовнішні чинники – не прагну планувати майбутню взаємодію – важко відповісти	15 35 52 15	12,8 29,9 44,4 12,8
5. Чи продовжуєте Ви удосконалювати техніку професійної взаємодії? – так, постійно вивчаю необхідну літературу, цікавлюся новинками в галузі педагогіки, психології, теорії управління – іноді розмовляю з друзями з приводу конфліктних ситуацій, що виникають під час здійснення професійної діяльності, шукаючи поради – дуже рідко, не вистачає часу – важко відповісти	18 21 69 9	15,4 17,9 59,0 7,7
6. Чи є у Вашому оточенні люди, які є для Вас прикладом успішного професійного безконфліктного спілкування? – так, тому завжди намагаюся спостерігати за оточуючими і вчитися на їхніх помилках, помічати досягнення – для мене прикладом був викладач вишу – вважаю, що сам непогано справляюся і не потребую жодних прикладів – важко відповісти	16 21 42 38	13,7 17,9 35,9 32,5

Аналізуючи отримані результати, зазначимо, що більшість опитаних випускників констатували, що система професійної підготовки у виші недостатньо орієнтована на формування їх як суб'єктів управлінської діяльності, яка відбувається в умовах розмаїття видів взаємодії. Тому майже кожному з них доводилося самостійно заповнювати інформаційну по-

рожнечу в галузі теорії і технологій професійної міжособистісної взаємодії. Контингент опитаних поділяв думку про те, що знання наукових основ особистісно зорієнтованого управлінського спілкування, технологій, технік професійної взаємодії мають становити основу професійної підготовки менеджерів. При цьому значна частина випускників підкреслювала їх особливе значення для майбутнього кар'єрного зростання як менеджерів, компетентного виконання функцій професійної взаємодії. Як причини, що призводять до появи труднощів професійної взаємодії, вказувалися такі: відсутність у молодого фахівця необхідних особистісних якостей і вмінь професійного спілкування, недостатня професійна підготовка у сфері моделювання та проектування спілкування в різних професійних ситуаціях.

Висновки. Виявлення стану підготовки майбутніх менеджерів до професійної взаємодії показав, що професійна підготовка майбутніх менеджерів не сприяє підвищенню рівня їхньої культури професійної взаємодії. Так, інформація, пов'язана з організацією, плануванням і управлінням процесом професійної міжособистісної взаємодії в організаціях частково висвітлюється лише в рамках двох дисциплін при навчанні бакалаврів: «Основи педагогіки і психології», «Управління персоналом». Студенти, досить чітко усвідомлюючи актуальність проблеми підготовки до професійної взаємодії в сучасній системі освіти, слабо орієнтуються в питаннях її організації під час здійснення професійної діяльності. Студентам бракує знань щодо сутності професійної взаємодії, технік, стратегій, технологій взаємодії. Вони стурбовані відсутністю уваги з боку викладачів до проблем їхнього професійного становлення як комунікативно освічених особистостей. Процес підготовки до професійної взаємодії в сучасному виші залежить від стихійних факторів і здійснюється спонтанно. У психологічному плані спостерігається загальний песимізм, невпевненість, відсутність авторитету викладача у суспільстві, що якісно знижує мотивацію студентів до оволодіння комунікативними знаннями, вміннями, збагачення комунікативного досвіду, самореалізації та самовдосконалення у комунікації. Зазначене вимагало коригування змісту навчальних дисциплін, форм, методів формування у майбутніх менеджерів організацій культури професійної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Гагіна Н.В. Педагогічні умови формування у майбутніх менеджерів умінь конструктивної взаємодії у ситуації конфлікту: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Наталія Вікторівна Гагіна. – Житомир: Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка, 2011. – 21 с.
2. Куліш О.І. Формування основ професійного спілкування у майбутніх менеджерів організацій: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ольга Ігорівна Куліш. – Луганськ: Луганський національний пед. університет імені Тараса Шевченка, 2006. – 23 с.
3. Сікорська Л.О. Формування комунікативних умінь майбутніх менеджерів у процесі вивчення іноземних мов: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Л.О. Сікорська. – К.: Інститут вищої освіти Академії педагогічних наук України, 2005. – 226 с.

В статтю приведені результати аналізу состояния підготовки студентів к професійно-му взаємодію, важности для студентів комунікативних знаній и умінь, степени их ориентирования в вопросах организации коммуникации, взаимодействия; отношение к организации професійно направленному субъект-субъектному взаимодействию.

Ключевые слова: профессиональное взаимодействие, будущие менеджеры.

The article presents the results of the study which embraces the following: student' readiness for professional interaction, the importance of communicative knowledge and skills for them, as well as students' competence in the questions of organizing communication and interaction. The article also describes students' attitude to professionally oriented subject-subject interaction.

Key words: professional interaction, future managers.

Одержано 28.10.2014.